

IMPACT OF GLOBALIZATION ON POLICY BIH

UTJECAJ GLOBALIZACIJE NA EKONOMSKU POLITIKU BIH

VUKOJA, Bozo; VUKOJA, Branka & MUSA, Dalibor

Abstract: The main objective of this paper entitled " Impact of globalization on the economic policy of Bosnia and Herzegovina ", is to show the problems and the solutions to globalization affect the economic policy of the country. And to investigate and analyze the basic characteristics globalizacijei economic policy. The paper outlines vision of how globalization affects economic policy of Bosnia and Herzegovina and what the significance of globalization can have when it comes to the economic development of a country, such as Bosnia and Herzegovina.

Key words: *globalization, economic policy, economic development, economic policy instruments, the effects of globalization*

Sažetak: *Osnovni cilj ovog rada koji nosi naziv „Utjecaj globalizacije na ekonomsku politiku Bosne i Hercegovine“, je da se sagledaju problemi i rješenja kako globalizacije utje e na ekonomsku politiku zemlje. Te da se istraže i analiziraju osnovne karakteristike globalizacije i ekonomske politike. U radu su data vi enja kako globalizacija utje e na ekonomsku politiku Bosne i Hercegovine i koliki zna aj globalizacija može da ima kada je u pitanju gospodarski razvoj jedne zemlje, kao što je Bosna i Hercegovina.*

Ključne riječi: *globalizacija, ekonomska politika, gospodarski razvoj, instrumenti ekonomske politike, efekti globalizacije*

Authors' data: Bozo Vukoja, Ph.D., Revident d.o.o. Grude, Trg H.Bosne 4, Grude; Branka Vukoja, dipl.oec., Revident d.o.o. Grude, Trg H.Bosne 4, Grude; Dalibor Musa, dipl. oec., Nadbiskupa ule bb, Mostar

1. Uvod

Turbulentno meunarodno okruženje, globalna kretanja u svijetu i trendovi na meunarodnom tržištu uvelike utječu i na ekonomske prilike i aktivnosti Bosne i Hercegovine. Već sada je svima jasno da je aktualna dešavanja u BiH evidentno usporiti ekonomski rast i obim ekonomske aktivnosti u državi. Ključnu ulogu u narednom periodu će imati finansijski sektor BiH, gdje će dalji rast i razvoj ekonomije uvelike ovisiti o stabilnosti i sigurnosti upravo tog sektora. Finansijski sektor se već suočava s određenim rizicima i potencijalnim problemima koji se moraju adresirati na pravi način i tako preduhitriti situacije koje bi mogle uzdrmati dosad prilično stabilan sektor. Siguran i stabilan finansijski sektor je preduvjet ekonomskog rasta i stabilnosti ekonomskog sektora. Upravo je i cilj i svrha ovog rada istražiti međusobnu povezanost globalnih kretanja, ekonomskog i finansijskog sektora i utjecaj koje ovaj sektor ima na ekonomski rast i razvoj.

Problem istraživanja se može definirati na sljedeći način: stupanj stabilnosti finansijskog sektora države direktno utječe na njenu ekonomsku aktivnost, a samim tim na ekonomski rast i razvoj. Ekonomski razvoj je potreban uvjet za poboljšanje kvalitete života koji jeste razvoj. Rast prihoda po stanovniku, eliminacija apsolutnog siromaštva, već mogući zapošljavanja te smanjenje nejednakosti u prihodima predstavljaju potrebne ali ne i dovoljne uvjete razvoja.

2. Teorijske karakteristike globalizacije

2.1. Pojam globalizacije

Globalizacija potječe od francuske riječi „global“, što znači cjelovitost, sveukupnost, a globalizam je način gledanja na zbivanja u globalu. Ne postoji jedna jedinstvena definicija globalizacije upravo zbog njene složenosti i višedimenzionalnosti, pa ju je moguće tumačiti kroz prizmu politike, sociologije, ekonomije i drugih nauka. Pojednostavljeno može se reći da je globalizacija skup prekograničnih procesa, pokrenutih nezamislivim razvojem moderne tehnologije koji je doveo do ubrzanja ekonomskih procesa, a koji se odražava u socijalnom, političkom, kulturnom i drugim područjima sveukupnog života, dakle globalnog je, svjetskog značaja.[1]

Kao dugotrajan historijski proces u kojem ljudski rod od samih početaka svojim kretanjem i izumom teži sveobuhvatnosti svijeta, globalizacija je svoje ubrzanje doživjela raspadom realnog socijalizma i slomom komunističkih jednostraničkih režima u zemljama srednje i istočne Europe i u bivšem Sovjetskom Savezu.

Konvencionalna definicija globalizacije podrazumijeva proces otvaranja liberalizacije nacionalnih finansijskih tržišta i njihova stapanja u globalno tržište kapitala, danas se već pod tim pojmom podrazumijeva „meunarodna integracija“ dobara, tehnologija, rada i kapitala pa se može govoriti o globalizaciji u širem smislu. Globalizacija dovodi do stvaranja trgovačkih blokova, globalnih firmi i globalne ekonomije. Na taj način svijet postaje jedinstveni sistem, a svjetsko tržište dostupno svima. Ekonomska globalizacija nudi zemljama širom svijeta mnoge mogućnosti, upravo zahvaljujući tim mogućnostima mnoge su zemlje napredovale od „slabih“ do vrlo razvijenih, te mogu poslužiti kao dobar primjer drugim zemljama. Globalizacija

nije isto što i globalna ekonomija, ona je samo njegova nadgradnja, šira je od gospodarskih odnosa i sadrži mnogo elemenata politike, kulture i socijalnih odnosa.[2] Cirkulacijom ljudi, roba i informacija povezuju se regije i ostvaruju interakcija. Dolazi do procesa decentralizacije te ustupanja moći i suverenosti država nadnacionalnim tijelima, globalizacija ubrzava te procese te odlikuje nove uvjete kojima se moraju prilagoditi svi koji žele uspjeti. Anton Feren globalizaciju je definirao „kao proces zblizavanja pojedinaca, država, regija u integralni sistem ljudske zajednice“. Neki autori globalizaciju definiraju kao „rast globalne, transkontinentalne mreže povezanosti“. Globalizacija je dakle, gospodarsko, socijalno, političko djelovanje koje prijelazi granice nacionalnih država. Teoriju globalizacije osmislio je osamdesetih i devedesetih godina 20. st. Ronald Robertson, na osnovu te teorije mogao je opisati pojave koje imaju nadnacionalno i svjetsko značenje. Osim Robertsona brojni autori govore o globalizaciji i pridaju joj različita značenja, tako Ulrich Beck Milarodović, 1999. piše o čak osam tipova globalizacije od kojih su najvažnija prva četiri; gospodarski tip, tehnološki tip, univerzalne vrijednosti, globalna kulturna industrija, policentrična svjetska politika, svjetsko osiromašenje, globalno razaranje i uništavanje vjekovnog okoliša i transkulturalni konflikt.[3]

2.2. Nastanak globalizacije

Postoje različita mišljenja stručnjaka oko nastanka samog pojma globalizacije uopće, historijski korijeni globalizacije su predmet neprestane debate. Neki poput Majida Tehraniana smatraju da je globalizacija proces koji je započeo čak prije 5.000 godina (demografska globalizacija). Ipak, mnogi se slažu da je taj termin započeo da se usvaja 1980-ih, a svoje puno značenje je dobio tek raspadom Sovjetskog Saveza ranih 90-ih, odnosno punu formu je dobio 1991. godine padom berlinskog zida.

Većina ovih mišljenja svodi globalizaciju na procese koji se odvijaju u području svjetske privrede, a vremenski dakle smještaju u doba kasnih 80-ih i početka 90-ih, ipak, globalizacija se odvija u mnogo životnih segmenata, a prva globalizacija se desila veoma davno i odvijala dugo, što znači da globalizacija nije nastala tokom našeg vremena. Prva globalizacija je bila demografska, druga u historiji, a prva mrežna u novijim bila je saobraćajna globalizacija, a do nje je došlo kada je pronađeno plovilo koje je moglo ostvariti dugu plovidbu-veliki jedrenjak. Saobraćajna globalizacija omogućila je globalizaciju u cijelom nizu drugih oblasti – trgovini, kulturi, tehnologiji, ali i globalizaciju mnogih zaraznih bolesti. Sljedeći značajan korak predstavljala je globalizacija u komunikacijama koju je omogućio pronalazak telegrafa, a kasnije: radija, telefona, televizije i kompjutera koji su istovremeno značili i informatičku globalizaciju. Ekonomski gledano, može se reći da su uzroci i poticaji globalizacije kapitalistički naftni proizvodnje, tehnološki napredak i mrežna unarodna regulacija.[4] Kada se govori o nastanku globalizacije svakako je neophodno spomenuti GATT (General Agreement on Tariffs and Trade) i značenje što ga je imalo smanjenje trgovačkih carina mrežna zemljama, GATT je osnovan 1947. i temeljilo se na klauzuli o najpovoljnijim pogodbama. Iz nje proizlaze tri temeljna načela: načelo reciprociteta, načelo globalizacije i načelo nediskriminacije. Načelo reciprociteta, odnosi se na to da trgovačke olakšice koje potpisnice GATT-a priznaju

jedna drugoj, moraju biti jednake za obje strane, kasnije je to naelo ublaženo u korist zemalja u razvoju. Naelo liberalizacije podrazumijeva postupno smanjivanje carina i drugih ograničenja, a naelo carinske nediskriminacije da se dvostruke carinske olakšice izmeu dviju potpisnica moraju primijeniti na sve članice GATT-a. U godini osnivanja GATT-u su pristupile 23 zemlje, a kasnije se taj broj neprestano povećao. GATT je 1994. preimenovan u WTO (World Trade Organization) na kraju urugvajskog kruga pregovora i ministarske konferencije u Marakeshu. WTO je počeo djelovati 1995., a financira se doprinosima potpisnica prema njihovom udjelu u trgovini meu članicama. U članstvu su 134 države.[5]

2.3. *Aspekti globalizacije*

Brojni su i raznovrsni aspekti globalizacije, a odražavaju se na svim poljima života i djelovanja suvremenog svijeta. Prvi i jedan od najvažnijih aspekata globalizacije jest ekonomski aspekt. Globalne firme utječu na tokove svjetskih gospodarskih procesa i mnoge od njih, iz sasvim jednostavnog razloga da obavljaju svoj posao i stječu dobit, integriraju planet. Multinacionalne firme uključuju u svoje poslovanje milione ljudi širom svijeta koji su međusobno povezani usprkos velikim udaljenostima. One nadziru planetarne resurse, kapital i tehnologiju. Na taj se način širi gospodarstvo bez granica i posluje se kao da nema gospodarskih i političkih barijera.

Političko-pravni aspekt je drugi važan aspekt globalizacije, on se odnosi na narušenu državnu suverenost nastalu uključivanjem u međunarodne ugovore, zajednice i organizacije. Stvara se sistem globalnog upravljanja koje ograničava dosadašnju moć države pri čemu nastaje temelj za stvaranje nove, nadnacionalne države. Slabljenje državne vlasti posebno se očituje u području financija. Internacionalizacija i regionalizacija također postaju, uz globalizaciju, izazovi današnjim državama, stvaraju se nove međunarodne i regionalne udruge preko kojih se mogu vršiti pritisci na vlade država, ali i uspostavljaju veze s ljudima širom svijeta. Globalna politika postaje multikulturalna i multicivilizacijska. „Smanjivanjem“ svijeta porasla je svijest o povezanosti i međuzavisnosti njegovih različitih dijelova. Dolazi do napuštanja starih i prihvatanja novih, širih identiteta. Na području kulture vrlo su vidljive promjene procesa globalizacije, to se može ilustrirati činjenicom da se danas velikom brzinom uvodi zajednički svjetski engleski jezik. Suvremeni svijet svjedoči činjenici da je i u kulturološkom pogledu svijet sve više zaokupljen zapadnjem i stvaranjem globalne kulture. Na žalost, na taj način nestaju mnoge kulturalne posebnosti koje život na Zemlji čine zanimljivim i jedinstvenim.

2.4. *Globalna trijada*

Današnje gospodarstvo razvija se u tri pola – Zapadnoj Europi, SAD-u i Istočnoj Aziji, prije svega Japanu.[6] Takav razvoj gospodarstva može se stoga nazvati i tradizacijom. Tradizacija znači da se tehnološki, ekonomski i socio-kulturalni procesi integracija odvijaju između te tri najrazvijenije regije svijeta. Ti procesi su mnogo intenzivniji i značajniji između te tri regije nego između neke od tih regija i ostatka svijeta ili između ostalih zemalja svijeta. U međunarodnim odnosima jasno se vidi postojanje tri pola i to posebno u proizvodnji skupe komunikacijske i informatičke oprema koja se ponajprije odvija na relaciji Sjeverna Amerika – Europa – Istočna

Azija. Zbog visokih troškova potrebnih za razvoj te opreme mnogi dijelovi svijeta su zanemareni. S obzirom na jaku međuzavisnost između SAD-a, Zapadne Europe i Istočne Azije može se reći da se jezgra globalne ekonomije nalazi upravo između ova tri gospodarstva. Razmjena proizvoda i usluga unutar ove trijade iznosi milijarde dolara. No i unutar ova tri gospodarstva također postoje razlike, tako npr. tradicionalna kulturna razina i historijsko prvenstvo pripada Europi, dok SAD raspolaže dominantnim prirodnim i kapitalnim dobrima, a Japan prednjači tehnološkim inovacijama i iznimnom proizvodnošću. Oko ovog trokuta bogatstva i svi ostali je dio svijeta umrežen na način da organizira vlastita gospodarstva s obzirom na određeni pol ili dominantnu regiju, svaki od tri pola ima, prema tome, svoje područje utjecaja ili podsistema. Iako se ova tri djela svijeta ponekad razilaze u političkom smislu, kada se radi o proizvodnji i potrošnji tu su jedinstveni i vodeći. U razvijenim se zemljama gospodarstvo preobražava iz industrijskog, zasnovanog na željeziku, automobilima i cestama, u gospodarstvo koje se temelji na siliciju, kanalima i mrežama.

3. Teorijske karakteristike ekonomske politike

3.1. Pojam ekonomske politike

Ekonomska politika i gospodarski sistem određuju osnovne institucionalne uvjete obavljanja gospodarskih aktivnosti, kao i uspostavljanja i održavanja brojnih veza i odnosa između ekonomskih subjekata u državi (poduzeća i doma instanci). Gospodarski subjekti posluju u okviru određenog institucionalnog organiziranog prostora. Riječ je o različitim tržištima (tržište novca, tržište kapitala, tržište robe, tržište rada). U takvom institucionalnom uređenju ekonomska politika zauzima značajno mjesto. Država je nosilac ekonomske politike (makro nivo), a poduzeća su nosioci svoje poslovne politike (mikro nivo). Ekonomska politika države usmjerava ponašanje mikrogospodarskih subjekata i određuje formiranje njihove poslovne politike u cilju određivanja poslovnih ciljeva. Ekonomska politika označava privredno uređenje u društvenoj zajednici sa težištem na organiziranje i usmjeravanje tokova reprodukcije u okviru države. U domenu ekonomske teorije, pojam ekonomska politika se koristi za označavanje dvaju pojava: 1. Kao raznovrsna aktivnost države i drugih nosilaca ekonomsko-političkog odlučivanja (tzv. makro-ekonomski subjekti), čija svrha je stvaranje adekvatnog društvenog ambijenta za optimalan gospodarski i ekonomski razvoj; 2. Kao naučna disciplina u okviru sistema ekonomskih nauka koja se bavi iznalaženjem i analiziranjem odnosa i zakonitosti u vezi sa djelovanjem države i drugih makroekonomskih subjekata u reguliranju ekonomskih odnosa. Pod gospodarskim razvojem po pravilu se podrazumijeva porast materijalne proizvodnje (mase roba i usluga) i društvenog proizvoda. Ekonomski razvoj je širi pojam, jer uz materijalno-proizvodnu stranu obuhvata komponentu shvaćenu kao ukupnost upravljanja gospodarskim razvojem. Ekonomska politika u tržišnim uvjetima privrednog uređenja, se može definirati kao sveukupnost mjera kojima se u esenciji privredno uređenje usmjeravaju na poslovno ponašanje koje vodi ostvarivanju postavljenih ciljeva. Ekonomska politika ima makroekonomski karakter jer je njen

glavni nosilac država. Ekonomska politika znači i djelovanje države na privrednu djelatnost u skladu sa postavljenim ciljevima, što treba da doprinese razvoju i unapređenju privrede i u krajnjoj liniji povećanju ukupnog društvenog blagostanja. Ekonomska politika je skup instrumenata, mjera i mehanizama koje država koristi da bi ostvarila zadane ekonomske ciljeve. Osnovni koncept ekonomske politike jedne zemlje uvijek polazi od nezavisnosti privredne i političke oblasti društvenog života. U društvu zasnovanom na tržišnim odnosima i političkom sistemu parlamentarne demokracije, nosioci ekonomske politike su stalno izloženi kontroli i provjeri, pa su prisiljeni da prilagode mjere i sredstva za ostvarivanje gospodarskih ciljeva.

3.2. Osnovni koncept ekonomske politike

Ekonomska politika se može definirati kao aktivnost države kojom ona u skladu sa zadanim ciljevima utječe na ekonomsku aktivnost, odnosno na (promjenu) ponašanja ekonomskih subjekata u željenom pravcu. U domenu ekonomske teorije pojam ekonomska politika se koristi za označavanje dvaju pojava:[7]

- kao raznovrsna aktivnost države i drugih nosilaca ekonomsko-političkog odlučivanja (tzv. makro-ekonomski subjekti), čija svrha je stvaranje adekvatnog društvenog ambijenta za optimalan gospodarski i ekonomski razvoj
- kao naučna disciplina u okviru sistema ekonomskih nauka koja se bavi iznalaženjem i analiziranjem odnosa i zakonitosti u vezi sa djelovanjem države i drugih makroekonomskih subjekata u reguliranju ekonomskih odnosa.

Zavisno od aspekta promatranja strukture konkretnog gospodarskog sistema ekonomska politika može biti:

- opća ekonomska politika
- parcijalna ekonomska politika

Brojni teoretičari ekonomsku politiku dijele na sistemsku i procesnu (tekuću) ekonomsku politiku.

3.3. Nosioci, instrumenti i mjere ekonomske politike

Polazeći od njihovog statusa u ukupnoj strukturi društva, pravnog karaktera odluka i mjera, te dometa ekonomskih ovlaštenja, nosioci ekonomske politike mogu se svrstati u 4 kategorije: državna tijela, javno-pravna tijela, političke i društvene organizacije, te međunarodna tijela.

Nosioci ekonomske politike su brojni i dijele se u dvije grupe:

- Prva grupa nosilaca ekonomske politike pripada grupi njenih kreatora
- Druga grupa nosilaca ekonomske politike je institucionalizirana kroz predstavničke organe, organe parlamenta vlasti i vladu jedne zemlje.

Instrumenti su sredstva pomoću kojih nosioci ekonomske politike ostvaruju postavljene ciljeve. Sve instrumente ekonomske politike je moguće razvrstati:

- instrumente javnih financija
- instrumente novca i kredita
- instrumente deviznog kursa
- instrumente direktne kontrole
- instrumente promjene institucionalnih aranžmana

Sredstva ekonomske politike su različite mjere, odluke i akcije nosilaca ekonomsko-političkih ovlaštenja kojima se utiče na tokove ekonomskog razvoja, odnosno postižu odgovarajuće ciljeve. Ova sredstva, odnosno mjere, međusobno se razlikuju po dometinama u tokovima reprodukcije, kao i u pogledu njihovog djelovanja na ekonomske procese zavisno od toga u kojoj mjeri se dovode u pitanje ekonomske slobode proizvođača i potrošača. Mjere ekonomske politike s jedne strane zavise od postojećeg stanja u tokovima privrednog razvoja, a s druge strane od definiranih ciljeva ekonomske politike, što za posljedicu ima da iste mjere mogu imati različite učinke u pojedinim konkretnim slučajevima. Mjere ekonomske politike diferenciraju se prema različitim kriterijima:

- prema namjeni (regulativne i operativne, tj. opće i posebne);
- prema objektu djelovanja (realne, monetarno-kreditne i fiskalne);
- prema karakteru (direktivne i indikativne);
- prema teritorijalnom djelovanju, odnosno prema području na koje se odnose (unutrašnje i vanjske).

3.4. Segmenti ekonomske politike

Monetarna politika - veći je broj kanala utjecaja monetarne komponente na realna ekonomska kretanja. Najznačajnija su sljedeća dva:

- Promjena kamatnih stopa
- Promjena količine novca u optjecaju

Složene procese multiplikacije realizira centralna banka uz pomoć tri vrste instrumenata:

- operacijama na otvorenom tržištu
- politikom obaveznih rezervi
- politikom diskontne stope.

Monetarnom politikom i njenim instrumentima može se značajno utjecati na tokove novčanog i robnog prometa društvene reprodukcije, na nivo novčanane mase, na nivo kredita, na brzinu obrta novca u optjecaju, na obim i strukturu novčanane tražnje i drugo.

Fiskalna politika – razvojna funkcija fiskalne politike se ogleda prije svega u njenom utjecaju na formiranje sredstava za investicije. U principu, dva su osnovna načina pomoću kojih je moguće mjerama fiskalne politike stimulatивно utjecati na gospodarski razvoj:

- Prvi način podrazumijeva direktno formiranje sredstava za investicije pomoću mjera fiskalne politike. On je karakterističan uglavnom za niže faze razvijenosti
- Drugi se odnosi na primjenu najraznovrsnijih fiskalnih mjera kojima se stimuliraju sklonost štednji i investicijska aktivnost pojedinih gospodarskih subjekata. U te mjere ubrajaju se porezne olakšice za nove investicijske zahvate, snižavanje poreznih stopa u cilju ubrzane amortizacije, porezne olakšice kod osvajanja poreznih stopa u cilju ubrzane amortizacije, porezne olakšice kod osvajanja proizvoda i usluga na temelju suvremenih tehnoloških promjena.

Budžetska politika - smanjenjem budžetskih prihoda i njihovim raspoređivanjem, moguće je utjecati na odnose ukupne ponude i tražnje na tržištu.

Vanjskotrgovinska politika – mjerama vanjskotrgovinske politike mogu e je direktno ili indirektno utjecati na uvozno-izvozne aktivnosti ekonomskih subjekata, poticati ih ili destimulirati.

Politika cijena - Zadatak države je da sva pomjeranja i kretanja cijena održava u željenim okvirima. "Tri su osnovna na ina putem kojih država može ostvariti svoje namjere u pogledu kontrole cijena:

- posredne mjere, kojima se ne ograničava tržišni mehanizam formiranja cijena, ve se na cijene utiče regulisanjem uvjeta privredne aktivnosti, koji sa svoje strane djeluju na promjene u ponudi i tražnji
- neposredne mjere, koje podrazumijevaju primjenu administrativnih metoda, ime se obustavlja slobodno tržišno formiranje cijena.
- kombinacija mjera obe navedene vrste.

Politika robnih rezervi – tom politikom država može direktno da utiče na proizvodnju, na odnose ponude i tražnje, i na nivo tržišne cijene konkretnih proizvoda.

Planiranje, srednjoročno i dugoročno - je isto tako izuzetno značajno područje makroekonomskih politika, gdje ekonomske funkcije države mogu i treba da dolaze do punog izražaja, pružanjem gospodarskim subjektima pouzdanih informacija o razvojnim trendovima, usmjeravaju i time, u određenoj mjeri, njihovu buduću poslovnu aktivnost.

Politika regionalnog razvoja – uloga države je nezamjenjiva u poduzimanju potrebnih ekonomskih i drugih mjera kojima se potiče skladan regionalni razvoj, kao i brži razvoj onih područja koja su zaostala ili zaostaju u razvoju u odnosu na neki gospodarski prosjek.

Politika socijalne sigurnosti – ekonomsko-socijalne mjere kojima se osigurava minimum socijalne sigurnosti građanima moraju, na odgovarajući način, da budu u rukama države i njenih funkcija.

3.5. Ciljevi ekonomske politike

Ciljevima se izražava namjera i želja nosioca ekonomske politike, a može se definirati kao željeno buduće stanje koje se može ostvariti jedino planiranom ljudskom akcijom. Kroz cilj se uspostavlja odnos između odluke i nekog budućeg stanja i mora ispunjavati uvjet da je ostvariv. Iz toga proizlazi: prvo da ciljevi moraju biti specificirani i mjerljivi i drugo, da je cilj moguće ostvariti u raspoloživim okolnostima i sredstvima.

Prema vremenskom faktoru ciljevi Ekonomske politike mogu biti:

- Kratkoročni – značajni za postizanje kratkoročne privredne ravnoteže, instrumenti stabilizacijske EP. Najbitniji: stabilnost cijena, pozitivna stopa rasta, puna zaposlenost, pozitivan platni bilans.
- Dugoročni – najčešće 10 i više godina. Neki primjeri: poboljšanje alokacije faktora proizvodnje, regionalni razvoj..

Prema značaju, ciljevi ekonomske politike mogu biti:

- Osnovni (glavni)
- Sporedni

Prema međusobnom odnosu, ciljevi ekonomske politike mogu biti:

- Nezavisni
- Komplementarni
- Konfliktni

Ciljevi moraju biti: realni, objektivni. Prije nego što se odrede neophodno je da se postoje a privredna situacija analizira. Realniji su oni ciljevi ija realizacija ne vodi ka drasti noj razlici izme u postoje e privredne situacije i one koja se želi posti i.

Ispunjenje ciljeva ekonomske politike zavisi od sljede eg:

- Kvantitativan izraz stepena ostvarenja postavljenih ciljeva mora biti ve i od troškova nastalih pri realizaciji tih ciljeva.
- Smatra se da se manjim primjenama instrumenata postižu bolji efekti.
- Instrumenti moraju biti pravovremeno primjenjeni – moraju biti uskla eni sa trenutnim stanjem privrede tj. uskla eni sa postoje om fazom gospodarskog ciklusa. Izme u vremena poduzimanja mjere i njenog dejstva može da pro e duži period – efikasnost EP je ve a ukoliko je time-lag kra i.

3.6. *Subjekti ekonomske politike*

Subjekti ekonomske politike se mogu smatrati svi subjekti koji imaju pravo da donose obavezuju e makroekonomske odluke, kao i svi drugi subjekti ije odluke po svom zna aju imaju makroekonomski karakter.

U ve ini suvremenih gospodarstava, djeluju etiri vrste subjekata ekonomske politike:[8]

- makroekonomski subjekti koji imaju pravo da donose obavezuju e ekonomske odluke
- udruženje osnovnih gospodarskih subjekata koja donose makroekonomske odluke (privredne komore, sindikati i sl)
- politi ke partije, udruženja gra ana i N.V.O.

Velike privredne organizacije, ija se djelatnost neposredno odražava na itavu djelatnost zajednice, a po objektivnom zna aju imaju makroekonomski karakter

4. **Funkcioniranje privrede BiH u uvjetima globalizacije**

Gospodarski rast podrazumijeva pove anje proizvodnje na nivou nacionalne ekonomije izraženo kroz ukupan bruto doma i proizvod u odnosu na broj stanovnika. Kada je u pitanju gospodarski rast Bosne i Hercegovine uzlaznu putanju ima od 2001. godine, ali s obzirom na vrlo nisku startnu osnovu i upitnu održivost ekonomskog razvoja, još uvijek je nedovoljna da se uskladi sa zemljama lanice EU. Prije nego što je nastupila globalna finansijska kriza u Bosni i Hercegovini u periodu od 2001 – 2007 godine BDP je rastao 6% u godišnjem prosijeku. Glavnina tog rasta je dolazila od zemalja koje nisu iz kruga industrijaliziranih zemalja kao što su Kina, Indija, Rusija i sl. U 2008 godini globalna ekonomija je bila pogo ena sa finansijskom krizom i rastom cijena sirovina, te korekcijama tržišta nekretnina u razvijenim zemljama. Ekonomski ambijent u Bosni i Hercegovini u 2008. godini je nagovijestio globalnu ekonomsku finansijsku krizu, te njen snažan utjecaj na Bosnu i

Hercegovinu. Po etak inflacije uzrokovan je rastom cijena nafte i hrane na globalnom tržištu.

POKAZATELJI	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Nominalni BDP (milijardi KM)	19.121	21.647	24.552	26.541	26.410	27.240	27.496	28.325
Realna stopa rasta (u%)	6,2	6,8	5,5	-3,4	-0,6	2	-0,2	1,5
Deficit na teku em ra unu (u%)	-8,0	-13,0	-15,0	-9,0	-5,1	-8,9	-8,9	-
Prosje na neto pla a	575	645	753	785	798	816	826	827
Inflacija CPI	6,1	1,5	7,4	2	2,1	3,7	2,1	0,3
Javni dug	21,2	17,9	16,6	17,0	23,2	24,5	25,5	-

Tabela 1. Glavni ekonomski pokazatelji, Izvor: Direkcija za ekonomsko planiranje, Ekonomski trendovi BiH, Godišnji izvještaj 2013

Iz gore navedenih ekonomski pokazatelja može se uo iti sa du progresivni, po evši sa drugim polugodištem 2008. godine, pokazatelji ukazuju na negativna dešavanja u privredi, odnosno pad ekonomske aktivnosti, Privreda je jako usporila, stopa nezaposlenosti se pove ala, a samim tim došlo je do usporavanja i smanjenja rasta bruto društvenog proizvoda. Naravno negativni efekti globalne recesije su u velikoj mjeri uticali na negativna dešavanja na ekonomskom planu, što se po elo manifestirati sve ve om nejednakoš u u raspodjeli dohotka, što je svjedoci smo, po eli poprimati i osobine socijalnih nemira.

5. Utjecaj globalizacije na ekonomsku politiku BiH

Globalizacija ekonomskih odnosa, razvoja komunikacijskih sistema i ukрупnjavne kompanija u svijetu, dovela je do brzog kretanja kapitala, rada i novca što je uzrokovalo me usobne ovisnosti nacionalnih ekonomija. Kako se brzo šire pozitivni efekti ovih procesa, tako se isto brzo prenose i negativni efekti kretanja na svjetskom tržištu. Bosna i Hercegovina se još od 1992. godine suo ava sa politi kim i ekonomskim problemima, i naravno nije imuna na ekonomska dešavanja u svijetu. Utjecaj države na ekonomski razvoj i aktivnosti, koje e se razvijati odvija se kroz provo enje ekonomske politike, a nadležnosti države u provo enju ekonomske politike u Bosni i Hercegovini su:

- Monetarna politika
- Porezna politika
- Budžetka politika
- Carinska politika
- Vanjskotrgovinska politika
- Socijalne politike i dr.

Provo enjem monetarne i kreditne politike, država kontrolira stabilnost doma e valute i poticaje odre enih ekonomskih aktivnosti kroz davanje stimulativnih kredita za pojedine privredne grane. Pozitivno je da u ovom periodu Bosna i Hercegovina održava stabilan kurs konvertibilne marke jer je formiran na principu valutnog odbora i na taj na in osloba a poduze a i stanovništvo od valutnog rizika i inflacija. Negativnost monetarne i kreditne politike je u tome što još uvijek nije sa inila

strategiju razvoja koje bi se odredilo stimuliranje određenih gospodarskih grana kreditiranjem sa povoljnim uvjetima poput povoljnih kamatnih stopa ili grejs periodom i na taj način stimulirati razvoj države.

U većini razvijenih zemalja porezna politika se nastoji uskladiti na način da ne bude kočnica daljeg razvoja jedne nacionalne privrede, nego naprotiv da potpomogne razvoju i stimulira dalji razvitak društva. U Bosni i Hercegovini politički sistem je degradiran jer podjela države na entitete i Distrikt dovode do izgradnje više poreznih sistema na području države. Ovakav porezni sistem je loša podloga za rad domaće i strane poduzeća, kao i stranih investitora. Međunarodno oporezivanje, u uvjetima ekonomskih integracija i intenziviranja ekonomskih i finansijskih odnosa u globalnim okvirima, dobiva sve više značaja, jer investitori, kao svi ostali gospodarski subjekti, svoju djelatnost pretežno obavljaju na međunarodnom planu. Zbog toga bi porezni sistem svake države trebao da bude takav da se adekvatno može primijeniti na strane investitore, multinacionalne korporacije i na strane dionikare. Isto tako porezni sistem bi trebao biti usklađen sa međunarodnim poreznim pravilima, iz razloga što bi se na taj način izbjegle teškoće u odnosima sa drugim državama.

Ciljevi i zadaci budžetske potrošnje proizilaze iz fundamentalnih funkcija ekonomskog sistema i jest integralni dio, odnosno iz konteksta ciljeva i zadataka proširene reprodukcije, kao njene sastavne komponente. Osnovni zadatak budžetske ekonomije je mobilizacija finansijskih resursa za alimentiranje društvenih potreba realiziraju i pri tome, osnovne ekonomske funkcije u domenu alokacije gospodarskih resursa, redistribucije nacionalnog dohotka, ekonomskog stabiliteta nivoa cijena i zaposlenosti i gospodarskog rasta.[9]

Organizacija budžetskog sistema ima svoje ciljeve koji se u sažetoj formi mogu specificirati na sljedeći način:

- osigurati provedbu makroekonomske politike i postići željeni nivo i dinamiku privredne aktivnosti,
- održati privrednu stabilnost, postići punu zaposlenost, te kontrolu inflacije,
- osigurati predviđeni nivo zadovoljenja javnih potreba,
- postići ekvivalentni nivo raspoloživih javnih prihoda, i
- osigurati kontrolu trošenja javnog novca

Ostvarivanje navedenih ciljeva postiže se kroz vođenje budžetske politike.

Carinska politika je jedan od osnova Evropske unije. Ona je odigrala ključnu ulogu u stvaranju integriranog unutarnjeg tržišta i zajedničke ekonomske politike.

5.1. Razvoj monetarnog sektora BiH

Budući da je nastavljen trend rasta depozita domaćeg sektora, ukupna novčana masa bilježi pozitivan godišnji rast za devet mjeseci 2013. godine. Pozitivan rast depozita domaćeg sektora, prvenstveno sektora stanovništva, doveo je do rasta ukupne novčane mase (M2) u BiH koja je na kraju promatranog razdoblja iznosila 15,7 mlrd. KM. Također, pozitivan rast prijava banka kod Centralne banke BiH i gotovine izvan monetarnih vlasti, doveo je do rasta prijavanog novca od 11,9% g/g. Za promatrani period prijavani novac je iznosio 6,3 mlrd. KM.[10]

Razdoblje	Pričuvni novac (M0)	Transakcijski novac (M1)	Kvazi novac (QM)	Ukupna novčana masa (M2)
	1	2	3	4=2+3
I-IX 2011.	5.624,3	6.069,4	8.063,5	14.132,9
I-IX 2012.	5.605,3	6.209,4	8.531,2	14.740,5
I-IX 2013.	6.273,1	6.631,2	9.102,5	15.733,7
	Stopa rasta g/g			
I-IX 2011.	-1,1%	4,7%	6,7%	5,8%
I-IX 2012.	0,4%	2,4%	6,9%	5,0%
I-IX 2013.	11,9%	6,8%	6,7%	6,7%

Tabela 2. Kretanje monetarnih agregata u BiH, Izvor: CBBiH

Kako za I-IX 2013. godine i pričuvni novac i ukupna novčana masa imaju pozitivan godišnji rast, s tim da je godišnja promjena pričuvnog novca nešto brža od promjene ukupne

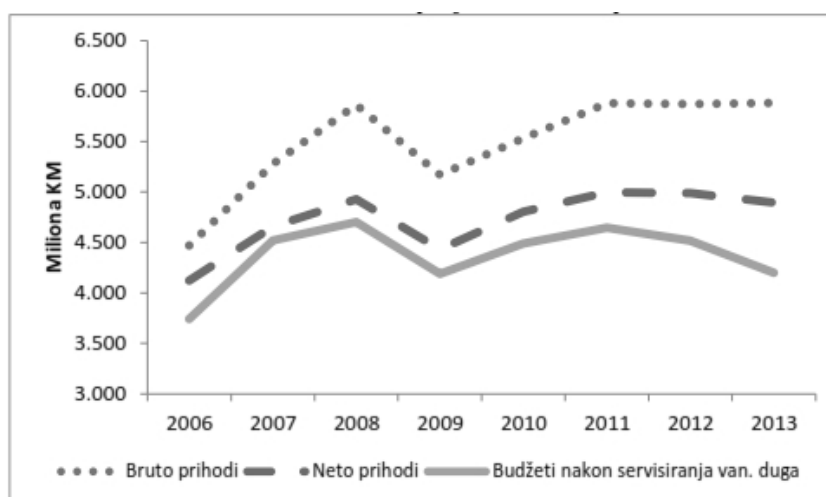
novčane mase, govori nam da je novčana multiplikacija nešto sporija u odnosu na isto razdoblje prošle godine i iznosi 2,51. Prošle godine zbog negativnog godišnjeg rasta pričuvnog novca, a pozitivnog rasta ukupne novčane mase, novčana multiplikacija je bila brža (2,63). [11]

5.2. Javne financije

Prema konsolidiranom operativnom izvještaju OMA-e, sektor opće vlade je u prva tri kvartala zabilježio blagi pad tekućih prihoda od 0,5% praćen još izraženijim smanjenjem tekućih rashoda od 1,4%. Time je ostvarena bruto štednja sektora vlade od 426,3 miliona KM što je 21,5% veće u odnosu na isti period prethodne godine. Suficit vlade od 229 miliona KM iskazan u izvještaju je zasnovan nepotpunom obuhvatu obzirom da njime nisu obuhvaćena JP direkcije cesta koje obavljaju značajan dio javnih investicija.

Na nepotpunost posebno ukazuje veoma nizak nivo prikazanih javnih investicija od svega 197 miliona KM, te njihov pad u odnosu na prethodnu godinu od 26%.

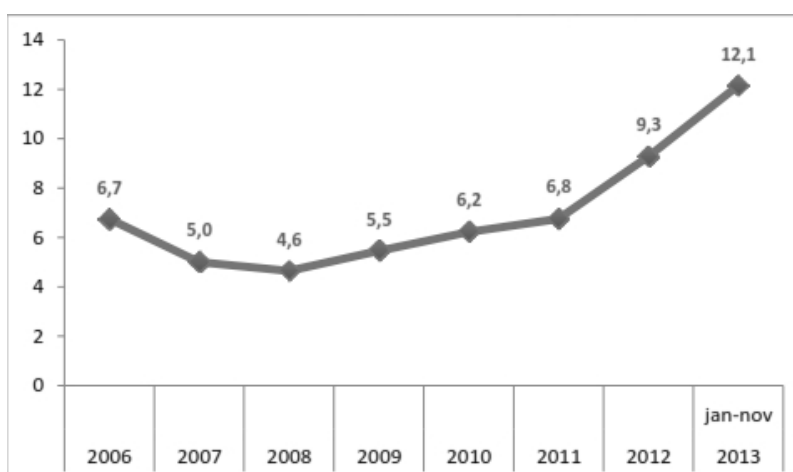
Ovo je potpuno u suprotnosti sa podacima građevinarstva koji ukazuju na ekspanziju izgradnje saobraćajne infrastrukture tako da bi stvarna vrijednost javnih investicija mogla biti višestruko veća od prikazane. Naime, vrijednost javnih radova najvjerojatnije prevazilazi bruto štednju sektora vlade, te je prema tome ovaj sektor veoma mogućio bio u malom deficitu. Sličnu situaciju prikazuje i izvještaj Centralne banke BiH koji se odnosi na nepotpunu centralnu vladu (također bez JP direkcije cesta i autocesta). Prema ovim izvještajima, centralna vlada u oba entiteta bilježi skromni suficit koji bi se uključivanje podataka o javnim poduzećima vrlo lako mogao pretvoriti u deficit. [12]

Grafikon 1. Prihodi i raspodjela indirektnih poreza, Izvor: UIO

Blagi pad javnih prihoda je uglavnom bio posljedica smanjenja prihoda od indirektnih poreza od 1,7% i neporeznih prihoda (1,8%) usprkos povećanju prihoda od direktnih poreza (2,9%) i doprinosa (0,8%). Slaba ekonomska aktivnost uključujući i smanjenje robnog uvoza su rezultirali tek neznatnim devetomjesečnim rastom bruto prihoda od indirektnih poreza od 0,3%. Zapravo se izuzetkom rasta bruto prihoda od PDV-a (1,2%) sve ostale kategorije prihoda bilježe smanjenje. Visok porat povrata PDV-a sa JR UIO od 13% tokom devet mjeseci 2013 je usprkos blagom povećanju bruto prihoda (0,3%) doveo do smanjenja ukupnih neto prihoda na JR od 1,9%.

Drugim riječima, udio povrata u bruto prihodima je dostigao rekordnih 16,7% u 2013 godini. Objašnjenje za ovako visok porast povrata bi se moglo tražiti u rastu robnog izvoza od 7%, te uvoza na unutrašnju obradu od 7,5%. U isto vrijeme rast prihoda poreza na dohodak i dobiti od 1,5%, te poreza na imovinu od 15% su bili glavni izvori rasta direktnih poreza u prva tri tromjesečja. S druge strane, smanjenje izdataka za subvencije od 20% i ostalih rashoda od 17% su zajedno sa blagim smanjenjem naknada zaposlenih od 1,1% bili najvažniji izvori smanjenja tekućih rashoda sektora vlade. Ostali krupniji izdaci poput onih na materijal i usluge, te socijalna zaštita bilježe neznatan porast od 0,3%. [13]

Grafikon 2. Udio servisiranja vanjskog duga u raspodijeljenim prihodima, Izvor: UIO

5.3. Vanjski sektor

Tokom prvih devet mjeseci 2013. godine došlo je do smanjenja stope uvoza, ali što je mnogo bitnije izvoz je rastao, što je rezultiralo smanjenjem trgovinskog deficita. Pokrivenost uvoza izvozom je nešto bolja nego prethodnih godina i iznosi 56,4%;

Od najznačajnijih izvoznih kategorija (bazni metali, nafta i elektri na energija, kemijski proizvodi, namještaj i mašine i aparati) jedino su mašine i aparati, elektri na energija i namještaj bilježili pozitivne stope izvoza.

Najznačajniji trgovinski partneri BiH bili su: Hrvatska, Njemačka, Srbija, Slovenija i Italija. Tokom zadnje dvije godine Rusija se nameće kao značajan trgovinski partner, jer uvoz nafte i gasa iz ove zemlje je u stalnom porastu.

Sve više se intenzivira trgovina sa zemljama EU u odnosu na trgovinu sa zemljama izvan članicama CEFTE. Očekuje se sve veći rast obima trgovina sa zemljama Europske unije zbog ulaska Hrvatske u Europsku uniju.[14]

U tabeli ispod daje se pregled glavnih indikatora sa osvrtom na ranije izvještajne periode:

U hiljadama KM	K1-K3 2008	K1-K3 2009	K1-K3 2010	K1-K3 2011	K1-K3 2012	K1-K3 2013
Izvoz roba	5.147.243	4.046.291	5.228.223	6.165.918	5.882.699	6.291.919
Promjena izvoza	16,7%	-21,4%	29,2%	17,9%	-4,6%	7,0%
Uvoz roba	12.337.057	9.116.183	9.911.889	11.433.772	11.410.497	11.146.805
Promjena uvoza	22,3%	-26,1%	8,7%	15,4%	-0,2%	-2,3%
Trgovinski bilans (Izvoz – Uvoz)	-7.189.814	-5.069.892	-4.683.666	-5.267.853	-5.527.798	-4.854.886
Promjena trgovinskog bilansa	26,6%	-29,5%	-7,6%	12,5%	4,9%	-12,2%
Ukupna trgovina (Izvoz + Uvoz)	17.484.300	13.162.474	15.140.112	17.599.690	17.293.196	17.438.724
Promjena ukupne trgovine	20,6%	-24,7%	15,0%	16,2%	-1,7%	0,8%
Pokrivenost uvoza izvozom	41,7%	44,4%	52,7%	53,9%	51,6%	56,4%

Tabela 3. Vanjskotrgovinski indikatori za K1-K3 2013. i za prethodno izvještajne periode, Izvor: Agencija za statistiku BiH

5.4. Prijedlog aktivnih mjera za unapređenje ekonomske politike u BiH

- Uraditi strategiju ekonomskog razvoja BiH i na temelju te strategije sainiti industrijske politike,
- Razviti sistem poticaja izvoznicima,
- Olakšati izvoz eliminiranjem barijera i jačati nadzor nad uvozom,
- Razviti sistem poticaja poljoprivredne proizvodnje,
- Strateški i programski stvoriti preduvjete za brži razvoj turizma
- Urediti poslovni ambijent
- Uraditi strategiju privlačenja SDI
- Uraditi strategiju povećanja energetske efikasnosti
- Eliminiranje mogućnosti korupcije
- Ojačati kontrolu i reviziju poslovanja kompanija u državnom vlasništvu,

- Politiku deviznih rezervi i politiku plasmana deviznih rezervi, voditi sa osnovnim ciljem makroekonomske stabilnosti i utjecaja na kreditnu politiku banaka u skladu sa definiranim ekonomskim politikama
- Smanjiti PDV na osnovne prehrambene namirnice, knjige, školski pribor i lijekove i dr.

6. Zaključak

Utjecaj globalizacije ima veliki značaj za ekonomsku politiku Bosne i Hercegovine. Zadatak globalnog upravljanja je stabilizacija procesa cjelokupne privrede na način da se istovremeno barem približno dostignu određeni ciljevi kao što su: puna zaposlenost, stabilnost cijena, primjeren gospodarski rast i vanjskotrgovinska ravnoteža. Globalnim upravljanjem ekonomske politike nastoji se održavati stabilan gospodarski razvoj bez neposrednog zadiranja u mikroekonomske odnose gospodarskih subjekata. Ekonomska politika i instrumenti ekonomske politike su najjači instrumenti putem kojih država može da utječe na ekonomsku aktivnost.

Formiranje ekonomske politike odvija se u tri koraka: interpretacija ciljeva, analiza stanja i programiranje mjera.

Kada je riječ o ekonomskoj politici u Bosni i Hercegovini, teško je prići o ulozi globalizacije. Bosna i Hercegovina nema ovlasti koje su neophodne za ekonomski razvoj kao što je neovisna monetarna politika, jer naša država se nalazi u režimu valutnog odbora, dalje, nezavisna fiskalna politika, jer naša država se sastoji od dva entiteta sa različitim fiskalnim režimima, vlastita politika formiranja cijena – stopa inflacije se u velikoj mjeri razlikuje u entitetima, neovisna politika formiranja stope inozemne razmjene i dr.

7. Literatura

- [1] M. Festić i N. Polaković (FMT, Falcon, Sarajevo, 2010), *Makroekonomija, hrestomatija*, p. 157
- [2] Stanić, M. (2000.), *Globalno gospodarstvo i globalizacija*, Ekonomski pregled, p.68
- [3] J. Lončar (Geoadria, 2005), *Globalizacija – pojam, nastanak i trendovi razvoja*, 10/1, 91-104
- [4] A. Milardović, M. Njavro i A. Vukić (1999), *Globalizacija, nacionalne države, regionalizacija, identitet*, p. 2
- [5] J. Lončar (2005, Geoadria), *Globalizacija – pojam, nastanak i trendovi razvoja*
- [6] Krešić, I.: *Značenje globalizacije u suvremenom prostornom razvitku svjetske privrede i politike*, Ekonomski pregled, 47, 1-2, 81-88., 1996.
- [7] Portal za pravnike i studente prava, *Ekonomska politika*, skripta
- [8] Portal za pravnike i studente prava, *Ekonomska politika*, skripta
- [9] Ristić, Ž. et al.; *Budžetska politika i fiskalna revizija*, EtnoStil, Beograd, 2009.
- [10, 11, 12, 13, 14] *Direkcija za ekonomsko planiranje*, Ekonomski trendovi BiH, januar-

Photo 090. Martinje / Martinje